

АВТОРСКОПРАВНА ПОЛИТИКА НА БИБЛИОТЕЧНИТЕ И КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ – ПРОЕКТНА КОНЦЕПЦИЯ

Доц. д-р Таня Тодорова

Университет по библиотекознание и информационни технологии
Ръководител на катедра “Библиотечен мениджмънт”
e-mail: t.todorova@unibit.bg

Въведение

Докладът представя концепцията на научноизследователския проект "Авторскоправна политика на библиотечните и културните институции", осъществяван по Договор №ДФНИ – К01/0002 от 21.11.2012 г., одобрен за финансиране в рамките на конкурс „Финансиране на фундаментални научни и научноприложни изследвания в приоритетните области”- 2012 г. от Фонд „Научни изследвания” на Министерството на образованието, младежта и науката, с ръководител доц. д-р Таня Тодорова.

Обобщава се напредъкът на проекта и постигнатото през първите месеци от реализацията на научноизследователските и приложни задачи.

Обзор на научните изследвания по проблематиката на проекта

През последните години международни научноизследователски колективи и експерти работят по интердисциплинна проблематика, свързана с дигиталната информация, ролята на библиотеките, образователните и културните институции и спазването на авторскоправните норми в условията на новите реалности на дигиталната ера. Откроява се дейността на експертните групи и комитети към Световната организация за интелектуална собственост (СОИС), Международната федерация на библиотечните асоциации (ИФЛА), Европейското бюро на библиотечните, информационните и документационните асоциации (ЕБЛИДА), Асоциацията на европейските изследователски библиотеки (ЛИБЕР), Библиотечното обединение относно авторските права в Америка (Library Copyright Alliance), Мрежата от библиотечни консорциуми за достъп до електронна информация *eIFL.net*, както и на експертната група на високо равнище в областта на дигиталните библиотеки към Европейската комисия и други.

Обзор на научните изследвания по проблематиката на проекта

Изложение на принципите на изключенията и ограниченията на авторските права за библиотеките и архивите (2009, eIFL, Library Copyright Alliance и IFLA); **Проекто-договор за изключения и ограничения за библиотеките и архивите (TLIB, 17.11.2011, IFLA, ICA, eIFL.net и Corporación Innovarte, изработен по искане на СОИС);** **Ръководство «Развитие на авторскоправна библиотечна политика» (2012, eIFL-IP); «Авторско право за библиотекари: Наръчник» (2012) и отворен онлайн курс «Авторско право за библиотекари» (2013) на Беркман център за Интернет и общество на Харвардския университет и eIFL и други.**

- **Международните научни форуми, на които тази интердисциплинна проблематика се обсъжда;**
- **В България тези проблеми, съобразно научните интереси и специализация на дадения изследовател, са частично разглеждани в разработки на учени от съответните научни области. В областта на библиотечно-информационните науки и науките за културното наследство – в трудове на: Е. Павловска, И. Петева, Ив. Янкова, Кр. Денчева-Върбанова, С. Василева, С. Гълъбова, Ст. Денчев, Т. Тренчева, Т. Тодорова, Ц. Семерджиев и др.; в областта на юридическите науки: Б. Борисов, Б. Йотов, Б. Неделчева, В. Кискинов, Г. Димитров, Г. Саракинов, Е. Лозев, М. Маркова, Ц. Каменова и др.**

Все още обаче комплексно изследване на интердисциплинната проблематика свързана с ролята, функциите и задачите на библиотеките, образователните и културните институции за предоставянето на услуги при съблюдаване на авторскоправните норми в условията на новите реалности на дигиталната икономика – не съществува.

Актуалност на научноизследователската проблематика

Дигитализацията на културното наследство, статутът на дигиталните ресурси и съблюдаването на авторското право; развитието на мащабни проекти за дигитализация в САЩ и в Европа; дейността на българските културни и образователни институции /библиотеки, музеи, архиви и други/ по осъществяването на дигитална конверсия на културни и образователни материали и неотложната нужда от създаването на *Национална стратегия за дигитализация на книжовното и културното наследство* – **определят актуалността на научноизследователската проблематика на проекта.**

Актуалност на научноизследователската проблематика

Нарастващото значение на Интернет и все по-широкото навлизане на тенденциите за свободно използване на информационните източници в дигиталното пространство с научни и образователни цели са друга съществена характеристика, която подчертава научната и приложна значимост на темата. Авторскоправните проблеми в дигиталното пространство представляват интерес за изследователи и практики, както в държавите-членки на Европейския съюз, така и по целия свят.

Актуалност на научноизследователската проблематика

Конкретните проявления на взаимодействието между създателите на цифровизирана информация (библиотеки, университети, музеи, архиви и др. институции), тяхната роля като портали за достъп до цифровизираната информация, като най-демократични институции, предоставящи достъпа до знание, информация и култура за обществото и за преодоляване на дигиталното разделение и изолация и необходимостта това да е обвързано със съблюдаване на авторското право и сродните му права – очертават **интердисциплинната проблематика на проекта**. Тя обхваща проблеми от библиотечно-информационните науки, науките за културното наследство и юридическите науки.

Актуалност на научноизследователската проблематика

Появата на нови комуникационни и информационни технологии, на нови носители на информация и нови медии предопределят стремежа на авторскоправното законодателство в цял свят да отговори на тази динамика, да не изостава от настъпващите промени и да осигури необходимата правна рамка. **От своя страна, библиотеките, образователните и културните институции трябва да създадат и прилагат авторскоправна политика като важен и необходим инструмент, който да внася яснота относно спазването на авторското право и сродните му права, по отношение на възникващите въпроси при предоставянето на услуги – традиционни и в онлайн среда. При нейното изработване е необходимо да се познават действащите авторскоправни норми, включително изключенията и ограниченията на авторските права за библиотеките, образователните институции, музеите и архивните учреждения. Това изисква висока авторскоправна компетентност на мениджърите и специалистите на културните и образователните институции.**

Актуалност на научноизследователската проблематика

До момента в България няма проведено изследване относно авторскоправната политика на библиотечните и културните институции, като и за установяването на авторскоправната компетентност на специалистите в тази сфера. Наблюденията показват, че тя не е на необходимото ниво, съществува реална нужда от допълнителни знания и обучение. Не се познават и съществуващите модели и добри практики в Европа и света.

Необходимо е да се проучи и предлаганото от висшето образование образователно съдържание и програми, отговарящи на този спектър от знания и компетенции.

Актуалност на научноизследователската проблематика

Настоящият проект се стреми чрез разрешаването на комплекс от научноизследователски задачи с теоретична, практико-приложна и учебно-методическа насоченост да достигне до научни и приложни продукти, с които да допринесе за повишаването на авторскоправната компетентност и за прилагането на водещ чужд опит, за да могат българските библиотеки и културни институции да продължат да изпълняват своята важна роля като неотделима част от културната, образователната и информационната инфраструктура на съвременното общество.

Цели, задачи и методология на проекта

Основната цел на проекта е да изследва проблематиката, свързана с авторскоправната политика в библиотечните и културните институции в България, както и в други европейски страни, и чрез анализи, сравнения и обобщения да достигне до: нови научни продукти; ново учебно съдържание в академични програми и за целите на продължаващото обучение; предложения за актуализация на съществуващото законодателство; изготвяне на практико-приложни модели на авторскоправна политика за библиотечните, образователните и културните институции, отговаряща на съвременната информационна среда и на конкретната специфика и нужди.

Постижения на проекта в периода 21.11.2012-21.04.2013 година

Изпълнението на проекта в първия шестмесечен период се отличава с динамиката на задачите, мотивираност на научноизследователския екип и успешна координация.

Изработена е **методиката на тематичното библиографско проучване** на авторскоправната политика в библиотечните и културните институции и действащите авторскоправни норми, засягащи предоставяните в културните институции услуги, с ръководител на дейността гл. ас. д-р Румелина Василева. Методиката включва: определяне на обхвата на източниците по видове документи (монографии, сборници, статии, електронни публикации); установяване на времевия обхват на изследването (десетгодишен период 2003 – 2013 г.); местоположението на източниците (каталози на издателства; каталози на научни и университетски библиотеки; свободни депозиториуми и електронни библиотеки; платени бази данни и електронни платформи с изготвен *Списък на базите данни, източник на информация за изследването*); уточняване на географския обхват на изследването: България, Русия, Европа, Северна Америка, Австралия; определяне на основните тематични области и ключови думи за търсене на три езика – български език, руски език и английски език.

*Постижения на проекта в периода
21.11.2012-21.04.2013 година*

В рамките на дейността, свързана с изследването на модели и добри практики за приложение на авторскоправна политика в библиотеки, музеи и архиви в Европа, вкл. и на хранилища за отворен достъп до образователно, научно и културно съдържание – са проведени проучвания, резултатите от които са докладвани в рамките на научната конференция с международно участие «Дигиталното настояще и дигиталното бъдеще: Икономически, културни, образователни, правни и технологични въздействия», проведена от 9-10.04.2013 г. в гр. София и ще бъдат публикувани в научния сборник от форума.

*Постижения на проекта в периода
21.11.2012-21.04.2013 година*

Важна изследователска задача е свързана с проследяването на българската периодика в **Directory for Open Access Journals (DOAJ)** и извършването на ретроспективен анализ на списанията с отворен достъп в директорията от всички области на знанието. Проучването се провежда с координатор на дейността гл. ас. д-р Тереза Тренчева, която докладва първите резултати на споменатата по-горе конференция.

*Постижения на проекта в периода
21.11.2012-21.04.2013 година*

През месеците февруари и март 2013 г. бяха осъществени две **работни срещи с международни научни групи** в Харковската държавна академия на културата, Украйна (доц. д-р Таня Тодорова) и в Университета в гр. Къркларели, Турция (доц. д-р Таня Тодорова, проф. д-р Иванка Янкова и проф. д-р Серап Курбаноглу), в рамките на които се проведеха дискусии по комплексната проблематика на проекта, както и анализи и консултации за създаване на инструментариума на анкетното проучване.

*Постижения на проекта в периода
21.11.2012-21.04.2013 година*

Разработването на **Анкетната карта на български и английски език в традиционен и онлайн вариант** е вече в своя заключителен етап. Онлайн проучването ще се осъществява чрез уеббазирания продукт LimeSurvey. Създадена е база данни с респонденти от българските библиотеки, музеи, архиви и други културни институции с активния принос на гл. ас. д-р Венцислав Велев и докторант Елисавета Цветкова.

Сред публикационната активност по проекта ще отбележим и научния доклад на гл. ас. д-р Венцислав Велев, разглеждащ проблема за публичните библиотеки и Закона за авторското право и сродните му права (ЗАПСП, 1993) и обобщаващата публикация на доц. Т. Тодорова и проф. И. Янкова, одобрена като пълен текст в програмата на Петата международна научна конференция „Качествени и количествени методи в библиотеките” (4-7 юни 2013 г., Рим, Италия).

**Постижения на проекта в периода
21.11.2012-21.04.2013 година**

Важен момент от развитието на проекта е неговото позициониране в актуалния контекст на международните дискусии по разглежданата научна и приложна проблематика. През м. януари 2013 г. бе осъществена кореспонденция със секцията „Комплектуване и развитие на колекциите” на ИФЛА и на 14.01.2013 г. получихме одобрение за превод на български език на наръчника за библиотеки *«Ключови проблеми в развитието на колекциите от електронни ресурси»*, както и за неговото издаване в печатна и електронна версия.

*Постижения на проекта в периода
21.11.2012-21.04.2013 година*

Осъществен бе и контакт с г-жа Тереза Хакет, водещ експерт на мрежата eIFL и ИФЛА, за запознаването ѝ с осъществявания научноизследователски проект и във връзка с новите ресурси по авторско право за библиотекари – отворен онлайн курс и наръчник, разработени от изследователи от Харвардския университет и eIFL. Получихме разрешение за популяризирането на тези материали сред българската научна и библиотечна общност, както и за включването им като полезни ресурси в сайта на проекта.

*Постижения на проекта в периода
21.11.2012-21.04.2013 година*

Проф. д-р Александра Хорват представи информация за проекта „Авторскоправна политика на библиотечните и културни институции” на проведената среща на 11-12 април 2013 г. на Комитета за авторско право и сродните му права на ИФЛА в Хага.

Научноизследователският проект и неговите постижения до момента се представят и с няколко научни съобщения в рамките на прояви, свързани с отбелязването на Дните на книгата и авторското право в Университета по библиотекознание и информационни технологии и на научен семинар, посветен на Международния ден на интелектуалната собственост на тема: «Интелектуалната собственост в университетите - Творчество: Следващото поколение», проведен на 26.04.2013 г. в Югозападния университет „Неофит Рилски” в Благоевград.

Очаквани резултати и въздействие от изпълнението на проекта

Проектът “Авторскоправна политика на библиотечните и културните институции» отговаря на образователни, информационни и нормативни нужди, породени както от реформите, протичащи в българското висше образование и в системата на българските културни институции, така и на интереса на научната общност по въпросите, свързани с дигиталното представяне на културното и историческото наследство и с обмена на научната информация в електронен формат.

Очаквани резултати и въздействие от изпълнението на проекта

Авторскоправната политика е документ, който предвратява риска пред мениджмънта и институцията от нарушаването на правата на автори и създатели на произведения. Изработването и прилагането ѝ в образователните и културните институции спомага за приложението на три основни функции: еднакъв подход (съответствие); ръководство (да служи за справки) и образование (обучение и информация) (Developing 2012). Насочена е към мениджърите, специалистите и потребителите. Защото всички участници в процесите на създаването, разпространението и използването на информацията трябва да са запознати с правата и задълженията, които имат към продуктите на интелектуалната собственост. Това е важна предпоставка за просперитет на дигиталната икономика и на обществото, основано на знанието.

АВТОРСКОПРАВНА ПОЛИТИКА НА БИБЛИОТЕЧНИТЕ И КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ – ПРОЕКТНА КОНЦЕПЦИЯ

Доц. д-р Таня Тодорова

Университет по библиотекознание и информационни технологии
Ръководител на катедра “Библиотечен мениджмънт”
e-mail: t.todorova@unibit.bg